

Socio-emotionele ontwikkeling - voor basisonderwijs en eerste graad secundair onderwijs

Wat? Visie op socio-emotionele ontwikkeling

De visie op het thema socio-emotionele ontwikkeling kunnen we als volgt omschrijven: op een systematische manier nagaan hoe elk van de leerlingen het maakt op school en in de klas op vlak van welbevinden, zelfbeeld en sociale competentie maar ook met aandacht voor het school- en klasklimaat. Op basis van deze gegevens worden interventies gebouwd zodat enerzijds de basisaanpak beter aansluit bij het profiel en de noden van de klasgroep – preventieve maatregelen – en anderzijds ook de zorgenleerlingen ondersteuning op maat krijgen – remediërende tussenkomsten.

In het thema 'socio-emotionele ontwikkeling' wordt gefocust op het 'zorggebied' sociale competenties, sociaal-emotionele problemen en identiteitsontwikkeling. De ontwikkelings-doelen en eindtermen vormen het brede kader, in het bijzonder de domeinen sociale vaardigheden, de communicatieve vaardigheden en het leren leren.

De inspanningen die onder het thema socio-emotionele ontwikkeling thuishoren, richten zich in de eerste plaats op het zicht krijgen op de sociale en emotionele aspecten die in de dagelijkse klas- en schoolwerking een rol spelen:

- Hoe gaan de kinderen en jongeren met elkaar om?
- Hoe verloopt de interactie met de leerkracht?
- Hoe beleeft de leerling de (leer-)situatie?
- Hoe functioneert de klas als groep?
- ...

Waarom?

Een zekere mate van welbevinden is belangrijk om ontwikkeling bij kinderen en jongeren alle kansen te geven. Bij sommige leerlingen gaat het al mis bij hun eerste stappen in hun (nieuwe) school of klas. De verwachtingen en evidenties die de school als instituut voor houdt, klinken vreemd en staan soms haaks op het waardenkader waarmee ze van thuis uit vertrouwd zijn. Ze zijn niet doordrongen van de idee dat je 'het zelf in handen hebt', dat je 'er moet voor gaan' en dat je vooral 'je best moet doen'. Meer groepsgerichte, cultuurgebonden behoeften bepalen in hun thuissituatie hun welbevinden en hun identiteit in de groep. De persoonsgerichte behoeften zoals zelfontplooiing en ontwikkeling van eigen talenten, die traditioneel thuishoren in het waardenkader dat in het onderwijs gehanteerd wordt, zijn minder uitgesproken aanwezig. De uitdaging van de school bestaat er dan in om het niveau van groepsgerichte behoeften te erkennen en te overstijgen om pas dan meer persoonsgerichte behoeften aan te wakkeren.

Voor andere kinderen en jongeren is het niet de botsing van waardenhiërarchieën op zich die problematisch is maar wel de negatieve ervaringen die danig aan hun zelfbeeld en zelfvertrouwen geknaagd hebben. Zij komen de school binnen met een gehavend zelfbeeld. Zij zullen eerst opnieuw het vertrouwen in zichzelf en in de school en leerkracht(en) moeten vinden vooraleer de ontwikkeling nieuwe kansen krijgt en terug op gang komt.

Verontrustend zijn de signalen bij een steeds groter wordende groep kinderen en jongeren dat hun draagkracht overschreden wordt: door de hooggespannen verwachtingen van de ouders, het

hectische en stresserende leven waar rust en ruimte bijzonder schaars zijn om ervaringen te laten binnendringen, door competitie en concurrentie, binnen en buiten de school, door een overvloed aan informatie, ervaringen en mogelijkheden die soms moeilijk te behapstukken zijn... De individuele behoeften aan rust (ook puur fysiek), aan regelmaat en duidelijkheid, aan veiligheid staan onder druk en wegen op het welbevinden.

Anderzijds kunnen we er ook niet om heen dat deze generatie jongeren (de zogenaamde Einstein generatie) een leer- en denkstijl (lateraal in plaats van lineair; verschillende bronnen tegelijkertijd verkennend om op te pikken wat op dat moment een antwoord biedt) en daarmee gepaard gaande vlotheid en wendbaarheid hanteert die naadloos aansluit bij de eisen van onze geïnfomatiseerde kennismaatschappij. Vaak zijn het de leerkrachten die het meest te kampen hebben met aanpassingsproblemen.

Aan de kant van de leerkracht is de eerste competentie om in te schatten of leerlingen het socio-emotioneel 'goed maken', zich erkend en aangesproken voelen in de realisatie van hun ontwikkelingsbehoeften en met het nodige zelfvertrouwen aan de slag kunnen gaan. Maar minstens zo belangrijk is de relatie leerkracht-leerlingen en leerlingen onderling (het klasklimaat): veiligheid en vertrouwen, een persoonlijk contact en erkenning, opbouwende feedback, positieve commentaar en waardering voor de unieke talenten die elk kind, elke jongere in zich draagt... het is het fundament waarop het leren kan gebeuren.

Hoe?

Zorgvuldig in kaart brengen hoe leerlingen het in de klas- en schoolcontext maken, is een vertrekpunt om eventuele noden op het spoor te komen. We denken hierbij zowel aan het welbevinden van elk individuele leerling afzonderlijk, als aan de algemene sfeer die een klas of school uitstraalt.

Wil men problemen op het vlak van de socio-emotionele ontwikkeling voorkomen of wegwerken, dan is het van belang dat men een gedifferentieerd beeld heeft van de klasgroep zodat men tijdig zicht heeft op kinderen en jongeren die het niet goed maken in de klas. Dat veronderstelt een 'systeem' om elk van de kinderen en de jongeren van nabij te volgen en aan die informatie ook acties te verbinden.

Observaties en gesprekken met leerlingen zijn bijzonder belangrijke informatiebronnen. Een regelmatig bevraging van leerlingen vult dit beeld verder aan.

Vanuit deze informatie doe je gericht ingrepen die de ontwikkelingskansen van elke leerling vergroten. Deze conclusies vormen de basis voor algemene en meer specifieke, leerlinggerichte maatregelen.

Als garantie voor de kwaliteit van het proces, heb je bij de aanpak voortdurend oog voor het welbevinden van elke leerling en de sfeer in de klasgroep. Regelmatig wordt nagekeken of deze ingrepen ook effectief blijken te zijn.

Deze tweesporenaanpak houdt in dat de energie niet exclusief gericht is op 'specifieke interventies' voor een individuele leerling met problemen. Je bent minstens zoveel bezig met het verleggen van grenzen in de algemene aanpak zodat problemen worden voorkomen, beter op individuele noden kan ingespeeld worden, leerlingen meer actief kunnen participeren en (leren) samenwerken. Bij dat alles vaak je erover individuele leerlingen of subgroepen niet van de anderen te isoleren, maar integendeel de diversiteit te benutten door kansen te scheppen voor leren van en aan elkaar. De leerkracht is zich bewust van zijn rol in dit geheel. Werken aan socio-emotionele ontwikkeling, ten slotte, vereist dat je ook de ouders en externe deskundigen betreft.

Na screening, observaties en bevraging van de leerlingen zelf lijkt het vanzelfsprekend direct tot remediëring van individuele leerlingen over te gaan.

Men moet zich echter tegelijk afvragen of bepaalde tekorten en problemen niet door een verandering in de algemene aanpak kunnen verholpen of voorkomen worden.

In welke mate is er in de klas- en schoolpraktijk werk gemaakt van een aanpak die meer kansen biedt voor kinderen en jongeren om zich goed te voelen en zich maximaal te ontplooien? Initiatieven kunnen betrekking hebben op:

- gericht werk maken van een positief school- en klasklimaat
- het benutten van kansen voor sfeervolle momenten, het bevorderen van open communicatie, het werken met projecten waarin de belevingswereld, de identiteitsontwikkeling aan bod komt...
- door de eigen houding en doorheen activiteiten kansen benutten om bij kinderen en jongeren de basisattitude van verbondenheid te ontwikkelen. Hen inspireren tot respectvolle omgang met elkaar, bijvoorbeeld, niemand uitsluiten, sfeer van concurrentie vermijden, pestprobleem aanpakken... Respectvol omgaan met materialen zoals spel- en leermateriaal in de klas, de toiletten, de aanplantingen... En dit op basis van een gevoel van 'verbondenheid'
- door het aanbod van mogelijkheden tot expressie – beeldend, talig, beweging... - kinderen en jongeren aanzetten om hun beleving en emoties tot uitdrukking te brengen
- gericht werken aan de sociale competentie van leerlingen via aangepaste inhouden, materialen en activiteiten; zichtbaar initiatieven nemen om kinderen en jongeren te stimuleren en te leren om conflicten in eerste instantie met elkaar op te lossen
- bevorderen van de actieve participatie en initiatief van de leerlingen
- regelmatig werken in kleine, heterogene groepjes zodat de rijkdom en verscheidenheid van deze groepssamenstelling maximaal benut worden

Een goede basisaanpak laat al veel verscheidenheid toe in activiteiten van leerlingen. Maar voor sommige kinderen en jongeren zijn nog meer specifieke ingrepen nodig om hun sociale en emotionele ontwikkeling te ondersteunen of socio-emotionele problemen aan te pakken.

De kansen die soepele organisatie- en groeiperingsvormen bieden, worden maximaal benut om tegemoet te komen aan individuele noden van zorgleerlingen.

Bij het opzetten van specifieke maatregelen voor individuele leerlingen zal rekening gehouden worden met volgende aandachtspunten:

- remediëring is gebaseerd op een deskundige analyse van de vraag – eventueel met hulp van derden – waarin de hele persoon binnen zijn context wordt meegenomen
- de aanpak is erop gericht meer dan oppervlakkig te corrigeren – symptoombestrijding – maar grijpt in op de dieperliggende oorzaken en beleving
- de groep actief benutten als kracht om kinderen en jongeren die het emotioneel moeilijk hebben te helpen meer geïntegreerd te geraken